

dopisy

CO TRÁPÍ SOUDNÍ ZNALCE PSYCHIATRY
(A DÁ SE S TÍM NĚCO DĚLAT)?

1. část

Vážená redakce,

ve dnech 3.–4. června 2022 se v Brně konal Kongres pro soudní znalce, kde přednášela MUDr. Marta Holanová o praktických aspektech soudně znaleckého psychiatrického posuzování. Poté ve dnech 23.–25. června 2022 v Praze proběhla 43. česko-slovenská soudně psychiatrická konference, kde hovořil prof. Hosák na obdobné téma. Rádi bychom čtenáře informovali o obsahu těchto sdělení, který může napomoci při řešení některých aktuálních problémů.

Již v minulosti doc. Žukov z Prahy upozorňoval na některé nedostatky nového znaleckého zákona. Mladí znalci nadále nemají možnost pracovat ve dvojici se zkušenějším kolegou, nezbyvá jim než se učit pouze z vlastních chyb. Také nový zákon umožňuje velmi vysoké pokuty pro znalce, nesouměřitelné s tím, jak jsou za znaleckou činnost finančně ohodnoceni.

Účinnost zákona č. 254/2019 Sb. přiměla velké množství znalců k ukončení jejich činnosti a tím přispěla k významnému, mnohdy paralyzujícímu dopadu na činnost Policie ČR a soudů.

Marta Holanová na kongresu v Brně pojmenovala následující problematická témata:

- Nepříznivá situace v současné praxi znalců psychiatrů a sexuologů od doby účinnosti zákona č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech.
- Příčiny úbytku znalců z oboru zdravotnictví odvětví psychiatrie a sexuologie – je málo zkušených psychiatrů a sexuologů a často jsou extrémně vytíženi v klinické praxi.
- Malá motivovanost z důvodů nedostatečné finanční odměny – max. 450 Kč za hodinu znalecké činnosti, oproti vyšetření pacienta v psychiatrické ambulanci (cca 1 hodina) dostane tentýž lékař 1652 Kč. Vymáhá se nadbytečná administrativa při výkonu znalecké praxe. Stres ze sankcí.
- Nutnost podrobit se zkouškám z jiné než vlastní odbornosti – zde jsou četní stávající znalci rozhodnutí tzv. položit razítka, jakmile tato situace nastane.
- Stížnosti znalců na arogantní chování soudů, vynucování si jejich příbrání a pokutování za nedodržení

termínů (aplikovaný vztah nadřazeného k podřazenému).

- Kritické nedostatky v praxi znalců psychiatrů a sexuologů, jejich pojmenování.
- Chybí seznam aktuálních znalců.
- Chybí elektronická evidence, není kam zapisovat znalecké posudky.
- Chybí vzdělávání znalců a jejich průběžná podpora a kontrola (byla na krajské úrovni).
- Převedením veškeré činnosti na Ministerstvo spravedlnosti ČR (dříve realizované na krajských soudech) došlo k nepřehledné situaci. Znalci (včas) nezískávají kompetentní informace, zatímco oni sami jsou detailně sledováni – kolik času, kdy a za kolik peněz pracují.
- Chybí diskuse, jak optimalizovat komunikaci znalce se soudy – např. videokonferencemi, o nevhodnosti za jakých okolností ne/nařizovat ochranné léčby, za jakých podmínek ochranné léčení měnit či zrušit, kdy nevyžadovat zbytečná znalecká zkoumání apod.

Byly předány návrhy na řešení: Zrušit elektronickou evidenci znaleckých posudků, včetně desetidenní povinnosti reagovat na zprávu v datové schránce (znalci na dovolené či v nemoci nemají za sebou kancelář).

Zrušit povinnost znalce mít primářskou licenci (znalec může být zaměstnanec nebo důchodce) a není ve prospěch věci, že psychiatr a současně sexuolog může mít jen jednu licenci.

Zrušit centralizaci organizování znalecké činnosti a přesunout ji z MSp zpět na krajskou úroveň.

Optimální by bylo **ihned novelizovat zákon č. 254/2019 Sb.** a zajistit, aby byla znalcům garantována adekvátní odměna za jejich odbornou činnost.

Sdělení prof. Hosáka na konferenci v Praze bylo členěno do několika částí.**Problematika ve vztahu k Policii ČR:**

- Někteří policisté „předbíhají své kolegy ve frontě“. Po telefonu domluví určitý termín zpracování posudku se znalcem, v písemném Opatření je poté však uveden termín dřívější i o několik týdnů. V jiných případech po-

- žadují doplněk již napsaného posudku dříve, než by byl posudek nový, znalec však na to nemá časovou rezervu.
- Někteří (zejména starší) policisté vůbec termín zhotovení posudku se znalcem nedomluví, napíší termín například jeden měsíc. Znalec se jistě proti tomu může ohradit, přibývá však zcela zbytečná administrativa.
 - Vyšetřované osoby se opakovaně k vyšetření nedostávají, ač byly policií předvolány. Takto pro sebe zablokují termíny vyšetření, znalec se pak dostává do časové tísně, nemůže na tyto termíny zvát osoby jiné.
 - Některé otázky pro znalce se v Opatření opakují stále dokola, například znalec je až čtyřikrát dotazován na rozpoznávací a ovládací schopnosti stejného obviněného při stejném činu v rámci jednoho Opatření o přibrání znalce. Zde však zřejmě hrají roli i dozorující státní zástupci, kteří to připustí, případně sami požadují.
 - Otázky pro znalce jsou zbytečně rozsáhlé. Dotazy jsou dopodrobna neúčelně rozpitvávány, týkají se například „duševních poruch, duševních chorob, sexuálních deviací (u činů naprosto se sexem nesouvisejících), ovlivnění alkoholem, ovlivnění jinou návykovou látkou, ovlivnění psychotropní medikací“ aj. v době páchaní protiprávního jednání. Přitom by stačilo dotazovat se pouze na „duševní poruchu“, jelikož duševní porucha je vše – porucha osobnosti, schizofrenie, demence, závislost na drogách, intoxikace alkoholem, metamfetaminem atp. Otázky by takto bylo možno zkrátit až o desítky procent, přitom jejich obsah by zůstal zachován a byl přehlednější.
 - Při vši účtě k policejním vyšetřovatelům a dozorujícím státním zástupcům: Některé otázky jsou natolik nesmyslné, že je nelze ani opisovat a zodpovídat, pokud má být posudek odborným nálezem, nikoliv formálním paskvilem. Zadavatel posudku se například stále častěji dotazuje na „psychotický stav“ obviněného při činu, i když žádný psychotický stav přítomen nebyl. Někteří znalci si proto otázku upravují po svém a píší „psychický stav“, i když dle nového znaleckého zákona tak činit nemají.
 - Znalec má policií stanoven termín **doručení** posudku, přitom znalec posudek sám nedoručuje a nemůže ovlivnit případnou nečinnost České pošty, která někdy pracuje rychleji, jindy pomaleji nebo její zaměstnanci stávkují. Za korektní lze považovat požadavek na termín vypracování posudku, a pokud by jej znalec doručoval osobně do datové schránky policie, i problém s doručováním by odpadl.

Problematika ve vztahu k soudům:

- Soudy uvádějí jméno vyšetřované osoby ve čtvrtém pádě, z toho není vždy jasné, jak se daná osoba jmenuje, a někdy dochází k záměnám. Například znalec má vyšetřit pana „Foltýna“, ve věznici mu přivedou odsouzeného jménem „Foldyna“.
- U posuzování svéprávnosti se často stává, že v soudním spise není uvedeno telefonní číslo posuzované osoby či navrhovatele, přestože navrhovatel se soudem již jednal. Poté domluva znalce s posuzovanou osobou či navrhovatelem na termínu vyšetření trvá prostřednictvím papírové pošty někdy i několik týdnů, zatímco telefonát by vše vyřešil během několika desítek vteřin.

- Soudy předem nedomlouvají termín předvolání znalce k hlavnímu líčení s tímto znalcem. Poté znalec během jednoho dne dostane například čtyři předvolání k soudu, z toho ve třech případech se musí omluvit z důvodu jiných závažných povinností. Takto narůstá zbytečná administrativa znalci. Domluvu se znalcem o termínu jednání by jistě zvládl i někdo ze soudních úředníků či administrativních pracovníků.
- Cesty k soudům a zpět zabírají znalci podstatně více času než samotné soudní jednání. Naštěstí jsou stále více využívány možnosti videokonference.
- Někdy se znalec dostaví na předvolání k soudu v určeném termínu a soudce požaduje, aby byl přítomen celému soudnímu jednání, například výslechům obžalované osoby a svědků. To však sdělí znalci až na místě, přitom dané soudní jednání trvá i několik hodin. S tím však znalec nepočítal a čekají na něj pacienti, případně studenti, což nejsou povinnosti zcela bezvýznamné.
- Soudci v některých případech nereagují na nepřipustné otázky advokátů znalci, takto je znalec například dotazován, jakého je náboženského vyznání, zda se účastní odborných konferencí v zahraničí apod.
- Svízelná jsou soudní jednání, pokud znalec shledal u poškozené osoby posttraumatickou stresovou poruchu. Soudy této duševní poruše přikládají nadměrný význam, kdy přitom z medicínského hlediska existují duševní poruchy výrazně závažnější, například autismus, schizofrenie či demence. I člověk s poruchou přízpusobením může spáchat sebevraždu, oproti tomu posttraumatická stresová porucha může být jen lehčí a přechodná. Od znalce se u posttraumatické stresové poruchy očekává, že tvrzení poškozené osoby ověřil, například nakolik omezila vycházení z domu, jak často se stýká s přáteli nebo jak moc požívá alkohol. Není však v silách znalce toto ověřovat, znalec je lékař, nikoliv soukromý detektiv či policista. U soudu je takto po znalci požadováno, aby posttraumatickou stresovou poruchu diagnostikoval jiným postupem než desítky jiných duševních poruch, tento nestandardní přístup však může vést k odbornému pochybení. Znalec by měl posttraumatickou stresovou poruchu diagnostikovat stejným postupem jako všechny ostatní duševní poruchy, tj. aniž by se pokoušel ověřovat pravdivost tvrzení vyšetřované osoby. Pokud z posttraumatické stresové poruchy udělali problém právníci, nechť jej také řeší právníci.
- Soudy hradí znalečné někdy až s odstupem řady měsíců po vypracování posudku, někdy znalečné neuhradí ani po roce, na rozdíl od policie, u které to trvá několik málo týdnů.
- Soudy mají stále větší zábrany nařídít pozorování vyšetřované osoby ve zdravotnickém zařízení v rámci posudku, jedná se o „závažné omezení lidských práv“, v některých případech je to však nezbytné, zejména u simulujících či naopak disimulujících jedinců.

Problematika ve vztahu k věznicím:

- Jsou dlouhé čekací doby znalce na předvedení vyšetřované osoby ve věznicích, výjimkou není ani jedna hodina či déle, a to i v případech, že znalec předem svou návštěvu věznicí ohlásil.

- Znalec na určitý termín ohlásí svou návštěvu věznice za účelem vyšetření příslušné osoby. Věznice na tento podnět nijak nereaguje. Poté znalec do věznice přijede, někdy desítky i stovky kilometrů a je mu sděleno, že znalecké vyšetření se nemůže uskutečnit, jelikož vyšetřovaný má právě návštěvu a znalci nebylo možno to sdělit předem z důvodu GDPR. Toto se již vymyká zdravému rozumu.

Problematika ve vztahu k širší veřejnosti:

- Typicky se na znalce obrátí soukromá osoba, že potřebuje vypracovat znalecký posudek, a nejpozději ve druhé větě znalci sdělí, jaký by měl být výsledek tohoto posudku. Vůbec nechápe, o co vlastně žádá, znalec musí vysvětlovat, co to posudek je, jak se liší od odborného vyjádření či lékařského nálezu, kdy jej lze napsat, co je

k vypracování posudku potřeba (kdo je zadavatelem posudku včetně jeho adresy, oficiální žádost o posudek, otázky pro znalce, údaje ze spisu aj.). Čím méně jsou žadatelé informováni, tím více jsou neodbytní, opakovaně znalce telefonicky i osobně kontaktují a mají potřebu mu podrobně problematiku popisovat, například v době, kdy znalec vyšetřuje pacienta, je na vizitě, na přednášce aj. (Oproti tomu typický telefonát policie znalci ohledně zadání posudku je jen jeden a trvá několik desítek vteřin.) Žadatelé o posudek postupně dodávají stále nové a nové materiály, kladou nové a nové otázky, takže znalec někdy nabude dojmu, že se danému případu bude muset věnovat po celý zbytek svého života a nebude úniku. Žadatelé o posudek také nejsou schopni pochopit, že znalec ve vztahu k nim není lékařem, a obracejí se na znalce se svými psychickými problémy.

Pokračování příště.

*prof. MUDr. Ladislav Hosák, Ph.D.
Psychiatrická klinika LF UK a FN Hradec Králové
Hosak@lfhk.cuni.cz*

*MUDr. Marta Holanová
Psychiatrická ambulance, Taussigova 983, Brno*

recenze

Drápal J, Jiříčka V, Raszková T (eds)

ČESKÉ VĚZEŇSTVÍ

Praha: Wolters Kluwer 2021, 456 s.

V závěru roku 2021 vydal kolektiv více než dvaceti autorů pod editorským vedením Jakuba Drápala (právník z Ústavu státu a práva AV ČR), Václava Jiříčky (hlavní psycholog Vězeňské služby ČR) a Terezy Raszkové (kriminoložka Institutu pro kriminologii a sociální prevenci) monografii, jež zatím zdaleka nejkomplexnějším způsobem podává

zprávu o stavu, potřebách a vyhlídkách českého vězeňství. Nesoustřeďuje se přitom jen na praktické přiblížení tématu pro ty, kteří potřebují vědět, jak vypadá každodenní život ve vězení, ale právě tolik prostoru věnuje i teoretickým konceptům, včetně moderních kriminologických

a penologických přístupů posledních let. Rozsah publikace se snaží pokrýt všechna důležitá témata a zároveň cílit na co nejširší odbornou veřejnost, a tak je v tomto smyslu sice nutným, avšak vcelku rozumným kompromisem. Svědčí o tom i již několikátý dotisk publikace.

Obsah knihy je nejprve zasazen do právního a filozofického rámce, včetně obsáhlého úvodního slova soudkyně Evropského soudu pro lidská práva Kateřiny Šimáčkové. Následný podrobný popis českých věznic a praktického života ve vězení je nejen čtenářsky nejatraktivnější částí, ale také velmi užitečnou: kolik odborníků (právníků, psychiatrů, soudních znalců, zástupců externích organizací ad.) má ve skutečnosti jasnou představu o tom, s jakými všemi aspekty věznění se obvinění, odsouzení či chovanci za zdmi věznic potýkají?

Pro čtenáře z řad psychiatrů, psychologů a dalších pomáhajících profesí jsou mimořádně cenné kapitoly věnované charakteristikám vězněných osob, zejména pak ve vztahu ke zranitelným skupinám vězňů, dopadům věznění na prožívání či prevenci špatného zacházení. S mimořádnou otevřeností je zpracována problematika sebepoškození a sebevražedného jednání a duševní krize. Podkapitoly věnované duševním poruchám, drogově závislým či velmi nebezpečným odsouzeným jsou spíše stručnější, což je bohužel daní za univerzálnost konceptu monografie. Základní informace však poskytnou, včetně prevalence duševních poruch ve vězení.